

10. 3. 2015

Lidská práva a soudnictví

PrF MU

Omezení základních práv v LZPS & EÚLP

David Kosař
PrF MU, Brno

4775@mail.muni.cz

Struktura přednášky

- **Úvod**
- **Omezení základních práv v LZPS a judikatuře ÚS ČR**
 - **Test proporcionality**
 - Kolize základního práva s veřejným statkem
 - Kolize základních práv
 - **Test racionality**
- **Omezení lidských práv v EÚLP a judikatuře ESLP**
 - **Standardní pětistupňový test**
 - **Tzv. test esence a další modality**
 - **Omezení společná pro vícero práv**
 - **Imanentní omezení**
- **Omezení lidských práv v judikatuře Soudního dvora**

Úvod

Typologie práv I.

- Práva absolutní
- Práva nekvalifikovaná
- Práva kvalifikovaná
- Všechna lze omezit => jen technika se liší

Typologie práv II.

- Práva kvalifikovaná I.
- Čl. 10(1) EÚLP: „Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.“
- Čl. 10(2) EÚLP: „Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

Typologie práv III.

- Práva kvalifikovaná II.
- Čl. 19 LZPS

„(1) Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno.

(2) Toto právo lze omezit zákonem v případech shromáždění na veřejných místech, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, ochranu veřejného pořádku, zdraví, mravnosti, majetku nebo pro bezpečnost státu. Shromáždění však nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy.“

Typologie práv IV.

- Práva nekvalifikovaná I.

- Čl. 10 LZPS

„(1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“

- Čl. 37(3) LZPS

„Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.“

Typologie práv V.

- Práva nekvalifikovaná II.
- Čl. 6(1) EÚLP

„Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.“

- P1-3

„Vysoké smluvní strany se zavazují konat v rozumných intervalech svobodné volby s tajným hlasováním za podmínek, které zajistí svobodné vyjádření názorů lidu při volbě zákonodárného sboru.“

Typologie práv VI.

- Práva absolutní

Čl. 3 EÚLP

- „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

Čl. 7(2) LZPS

- „Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

Typologie práv VII.

- Skupinové limitační klauzule

Čl. 41 LZPS

- Omezení vybraných sociálních a hospodářských práv

Čl. 44 LZPS

- Omezení (zejména politických) práv určitých skupin osob

Typologie práv VIII.

Jakým způsobem lze omezit LP?

- **Práva absolutní**
 - Zúžení (zpřesnění) definice
 - Nepřímé omezení
 - Kolize s jiným absolutním právem???
- **Práva nekvalifikovaná**
 - Zúžení (zpřesnění) definice
 - Nepřímé omezení
 - Imanentní omezení (kolize s jiným LP, kolize s ústavním dobrem/statkem)
- **Práva kvalifikovaná**
 - Zúžení (zpřesnění) definice
 - Nepřímé omezení
 - Imanentní omezení (kolize s jiným LP, kolize s ústavním dobrem/statkem)
 - Výslovná omezení

Omezení základních práv v LZPS

Test proporcionalidad

Omezení základních práv podle LZPS: ideál

1. spadá daný případ pod rozsah daného základního práva?
2. šlo o zásah do základního práva stěžovatele?
3. byl tento zásah stanoven zákony?
4. sleduje tento zásah legitimní cíl?
5. Testování vztahu prostředků a cílů (různé intenzity přezkumu)
 - a) třístupňový test proporcionality
 1. Test vhodnosti
 2. Test potřebnosti
 3. Test poměrování
 - b) test racionality
 1. Test racionality (rozumnosti)

Omezení základních práv podle LZPS: realita

- **Třístupňový test proporcionality**
 - Test vhodnosti
 - Test potřebnosti
 - Test poměrování
- **Test „minimalizace zásahu do lidských práv“**
 - Nejasný obsah
- **Spousta nejasných modalit**
 - Test vyloučení extrémní disproportionality
 - Test racionality
 - Nejasný obsah testu poměrování
 - Odlišná metodologie u kolize ZP

Čl. 4 odst. 4 LZPS

- “Při používání ustanovení o **mezích základních práv a svobod** musí být šetřeno jejich **podstaty a smyslu**. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“
- = základní kámen pro judikaturu ÚS k omezení práv
- LZPS neobsahuje generální limitační klauzuli!

Základní maxima pro určení priority základních práv

- Lze stanovit 2 podmínky, za jejichž splnění má prioritu základní právo či svoboda (Pl. US 4/94 + 1 As 113/2012, body 80-98):
 1. vzájemné poměrování
= test proporcionality
 2. požadavek šetření podstaty a smyslu omezovaného základního práva
= test minimalizace zásahu do lidských práv

Test proporcionality I.

- Kolize ZP s veřejným statkem

=> „standardní“ třístupňový test

1. Test vhodnosti
2. Test potřebnosti
3. Test poměrování

+

4. Test minimalizace zásahu do LP

Test proporcionality II.

- „standardní“ třístupňový test

1. Test vhodnosti

- „odpověď na otázku, zdali institut, omezující určité základní právo, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl [ochrana veřejného statku/dobra či jiného základního práva]” (Pl. US 4/94 Anonymní svědek)

Test proporcionality III.

- „standardní“ třístupňový test

2. Test potřeby

- „porovnávání legislativního prostředku, omezujícího základní právo..., s jinými opatřeními, umožňujícími dosáhnout stejného cíle [ve stejné či podobné míře??], avšak nedotýkajícími se základních práv...” (Pl. US 4/94)
- „povolen[í] použití pouze nejšetrnějšího – ve vztahu k dotčeným základním právům... – z více možných prostředků.” (Pl. US 3/02)
- = intervenční minimum

Test proporcionality IV.

- „standardní“ třístupňový test

3. Test poměrování

- Proporcionalita v užším slova smyslu (poměrování/vyvažování)
- „porovnávání v kolizi stojících práv a svobod, resp. veřejných statků (dobra)” (III. US 256/01 Rekognice fotografiemi)

Test proporcionality V.

- „standardní“ třístupňový test plus

3. Test poměrování

- V abstraktní kontrole norem se aplikují 4 argumenty
 1. Empirický argument
 2. Systémový argument
 3. Kontextový argument
 4. Hodnotový argument

Test proporcionality VI.

- Modality

Pl. ÚS 29/08 DzPN

- „Ústavní soud konstatuje, že při zkoumání ústavnosti napadených ustanovení ... bude vycházet z modifikované verze zásady proporcionality, a bude zkoumat případné porušení zákazu extrémní disproportionality ve spojení s kritérii, která vyplývají z ústavního principu rovnosti.“

Test proporcionality VII.

- **Modality**

Pl. ÚS 1/08 Zdravotnické poplatky (bod 103)

Test racionality: 4 kroky pro sociální práva

1) vymezení smyslu a podstaty sociálního práva, tedy určitého esenciálního obsahu. Toto jádro sociálního práva v nyní posuzovaném případě vyplývá z čl. 31 Listiny v kontextu čl. 4 odst. 4 Listiny.

2) zhodnocení, zda se zákon nedotýká samotné existence sociálního práva nebo jeho skutečné realizace (esenciálního obsahu). Pokud se nedotýká esenciálního obsahu sociálního práva, dále

3) posouzení, zda zákonná úprava sleduje legitimní cíl; tedy zda není svévolným zásadním snížením celkového standardu základních práv, a konečně

4) zvážení otázky, zda zákonný prostředek použitý k jeho dosažení je rozumný (racionální), byť nikoliv nutně nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší.

Test proporcionality VIII.

- Modality

III. US 256/01 Rekognice fotografiemi

– chybí 4 argumenty v třetím kroku...

PI. ÚS 25/07 Ústav pro studium totalitních režimů

– Test proporcionality většina vůbec neaplikuje

– viz Odlišné stanovisko soudců Jiřího Nykodýma a Pavla Holländera

Test proporcionality IX.

- Modality

Pl. ÚS 41/08 Chrastava

- Posuzování ústavnosti OZV
- „Pro posouzení souladu napadených ustanovení vyhlášky s ústavním pořádkem a zákony volil již tradiční a přehlednou metodu tzv. testu čtyř kroků, kdy postupně zkoumá, zda měla obec pravomoc vydat napadené ustanovení obecně závazné vyhlášky (krok 1.), zda se při vydávání napadeného ustanovení obecně závazné vyhlášky nepohybovala mimo zákonem vymezenou věcnou působnost, jinými slovy zda nejednala ultra vires (krok 2.), zda při jejím vydání nezneužila zákonem svěřenou pravomoc a působnost (krok 3.), a konečně zda přijetím napadeného ustanovení nejednala zjevně nerozumně (krok 4.)“

Test proporcionality X.

- Aplikace obecnými soudy?

1. Daňové věci

- Např. 2 Aps 2/2009-52 či 7 Afs 14/2010-104, 2 Afs 72/2011-78

2. Dělnická strana (Pst 1/2008)

- Proč NSS používá spíše metodologii ESLP a ne ÚS?

3. Odebrání ŘP (5 As 46/2008, III.b)

- Precizně provedený 3-stupňový test proporcionality při odůvodnění, proč nepodat návrh na zrušení zákona k ÚS (konkrétní kontrola norem)
- Včetně 4 argumentů v 3. kroku

Test proporcionality XIII.

- Aplikace obecnými soudy?

1 Afs 113/2012 Rynes v. UOHS

- Kompletní 3-stupňový test (body 80-92) + test minimalizace zásahu do LP (bod 93)
- Kritérium vhodnosti (bod 82)
- Kritérium potřebnosti (body 83-87)
- Kritérium poměrování (bod 88-92)
- Test minimalizace zásahu do LP (bod 93)

Test proporcionality XIII.

- Kde ho použiju?
 1. Jako soudce/asistent na ÚS
 2. Jako soudce/asistent na obecném soudu
 3. Jako advokát
 4. Jako zákonodárce (Pl. ÚS 61/04)
 5. Jako správní orgán
- Atd.

Test proporcionality - zopakování

- Kolize ZP (základního/politického + ?práv v hlavě V. LZPS?) s veřejným statkem
- Mělo by předcházet:
 1. spadá daný případ pod rozsah daného základního práva?
 2. šlo o zásah do základního práva stěžovatele?
 3. bylo toto omezení stanoveno zákony?
 4. sleduje toto omezení legitimní cíl?

5. třístupňový test proporcionality

1. Test vhodnosti
2. Test potřebnosti
3. Test poměrování

(+ někdy 4. test minimalizace zásahu do LP)

Test racionality - zopakování

- Kolize ZP (sociální + ? čl. 11 odst. 5 LZPS ?) s veřejným statkem

=> 4-stupňový test

1. Vymezení esenciálního obsahu sociálního práva
2. Pokud jde o zásah do esence SP => standardní test proporcionality; pokud zásah do „periférie“ SP => viz kroky 3 a 4
3. Sleduje zásah (nějaký) legitimní cíl?
4. Test racionality v užším slova smyslu (je prostředek použitý k dosažení legitimního cíle rozumný (racionální), byť nikoliv nutně nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší?

Kolize základních práv

Kolize LP před ÚS: struktura

- **Čl. 4 odst. 4 LZPS**
- **Kolize dvou základních práv: Teoretická východiska**
 - Základní maxima pro určení priority základních práv
 - Test proporcionality (v širším slova smyslu)
 - Kritérium poměrování
 - Test „minimalizace zásahu do lidských práv“
- **Kolize dvou základních práv: Aplikační praxe**
 - Právo vyslyšet svědky v. základní práva svědků
 - Svoboda projevu v. právo na osobní čest a reputaci
 - Právo na majetek v. právo na majetek
- **Rozdílné testy v abstraktním přezkumu norem a v řízení o individuální ústavní stížnosti?**
 - Obrácené pořadí jednotlivých kroků v rámci kritéria poměrování základních práv
 - Odlišný obsah vážící formule
 - Návrhy na posun v judikatuře ÚS
- **Podněty k dalšímu zkoumání**

Čl. 4 odst. 4 LZPS

- “Při používání ustanovení o **mezích základních práv a svobod** musí být šetřeno jejich **podstaty a smyslu**. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“
- = základní kámen pro judikaturu ÚS (i) ke kolizi základních práv
- ačkoliv čl. 4 odst. 4 LZPS výslovně nezahrnuje případ kolize základních práv, neboť se vztahuje pouze na tzv. kvalifikovaná práva

Kolize dvou základních práv: Teoretická východiska

Kolize základních práv: teoretická východiska

- Teoretická východiska podobná jako u kolize ZP s veřejným statkem
 - Původ v čl. 4 odst. 4 LZPS
 - Vyvěrá ze stejného nálezu (Pl. US 4/94)
 - 2 komponenty
 1. test proporcionality
 2. test minimalizace zásahu do lidských práv
- Zásadní rozdíl
 - Obsah 3. kroku testu proporcionality (test poměrování)

Test proporcionality (v širším slova smyslu)

- „standardní“ třístupňový test
 1. Test vhodnosti
 - „odpověď na otázku, zdali institut, omezující určité základní právo, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl (ochranu jiného základního práva)” (Pl. US 4/94)
 2. Test potřebnosti
 - „porovnávání legislativního prostředku, omezujícího základní právo..., s jinými opatřeními, umožňujícími dosáhnout stejného cíle, avšak nedotýkajícími se základních práv...” (Pl. US 4/94)
 - „povolen[í] použití pouze nejšetrnějšího – ve vztahu k dotčeným základním právům... – z více možných prostředků.” (Pl. US 3/02)
 3. Test poměrování
 - „porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv” (Pl. US 4/94)
 - „opatření, omezující základní lidská práva a svobody, nesmějí svými negativními důsledky přesahovat pozitiva” (Pl. US 3/02)

Kritérium poměrování I.

- V řízení o abstraktní kontrole norem
= test proporcionality v užším slova smyslu
- základní premisa = „základní práva jsou *prima facie* rovnocenná“ (Pl. US 4/94)
=> LZPS nestanovuje žádná hierarchii základních práv
- Porovnávání závažnosti v kolizi stojících základních práv (po splnění podmínky vhodnosti a potřebnosti) spočívá ve zvažování
 1. empirických,
 2. systémových,
 3. kontextových, a
 4. hodnotových argumentů. (Pl. US 4/94)

Kritérium poměrování II.

- Empirický argument
 - faktická závažnost jevu, jenž je spojen s ochranou určitého základního práva
- Systémový argument
 - zvažování smyslu a zařazení dotčeného základního práva či svobody v systému základních práv a svobod
 - Jádru/periférie ZP (*core/periphery test*)?
- Kontextový argument
 - další negativní dopady omezení jednoho základního práva v důsledku upřednostnění jiného
 - „pákový“ test (*‘leverage-effect’ test*)?
- Hodnotový argument
 - zvažování pozitiv v kolizi stojících základních práv vzhledem k akceptované hierarchii hodnot
 - Že by přece jen nějaká hierarchie ZP?

Kritérium poměrování III.

- V řízení o ústavní stížnosti
- Obvykle *ad hoc* poměrování v kolizi stojících práv

ALE NĚKDY

- „třístupňový test poměrování“
 1. rozpoznat, která základní práva jednotlivých účastníků sporu jsou ve hře
 2. rozhodnout tak, aby, je-li to možné, zůstalo zachováno z obou základních práv co nejvíce
 3. není-li to možné, pak dát přednost tomu základnímu právu, v jehož prospěch svědčí obecná idea spravedlnosti, resp. obecný princip (I. ÚS 353/04)
 - Souladně IV. ÚS 383/05 či IV. ÚS 23/05 (§ 37)

Test „minimalizace zásahu do lidských práv“

- Nastupuje po kritériu poměřování (Pl. US 4/94)
- Problematické otázky (viz výše):
 1. V čem se vlastně tento test liší od druhého kritéria testu proporcionality, tj. od testu potřebnosti?
 2. V jakém stádiu se tento test použije?
 - Tj. v jakém stupni testu proporcionality či úplně vně?

Kolize dvou základních práv: Aplikační praxe

Právo vyslýchat svědky v. základní práva svědků I.

- *Anonymní svědek I (Pl. US 4/94)*
 - Kauza v řízení o abstraktní kontrole norem
 - střet práva na řádný proces (zabezpečujícího právo na osobní svobodu) s právem na osobní nedotknutelnost (čili právo na život a právo na soukromý život)
 - Empirický argument
 - nárůst případů vyhrožování a zastrahování svědků ze strany organizovaného zločinu
 - Systémový argument
 - právo na řádný proces je v této souvislosti součástí obecné institucionální ochrany základních práv a svobod
 - hrozba narušení akceschopnosti justice v důsledku ohrožování svědků
 - Kontextový argument
 - možnost zneužití institutu anonymního svědka v trestním procesu
 - Hodnotový argument
 - ochrana života a majetku osob (tj. zejména svědků)
- = empirický, systémový a hodnotový argument vs. kontextový argument

Právo vyslýchat svědky v. základní práva svědků II.

- Test „minimalizace zásahu do lidských práv“
 - „povinností zákonodárce [bylo] hledat rovněž možnosti minimalizace ... zásahu [do práva obviněného na obhajobu] a zakotvit tomu odpovídající nástroje.“ ”
 - Příklady takových nástrojů:
 1. Procesní mechanismy
 - = “využití anonymní výpovědi pouze jako kriminalistického prostředku pro další vyšetřování nebo poskytnutí ochrany svědkovi”
 2. „stanovení výjimky z obecného principu volného hodnocení důkazu soudcem”
- Výrok = § 55 odst. 2 a § 209 TŘ je protiústavní

Svoboda projevu v. právo na osobní čest a reputaci

- *Vondráčková v. Rejžek* (I. ÚS 367/03)
 - Jan Rejžek uvedl o Heleně Vondráčkové, že se: „zapletla s minulým režimem. Jenže se jí zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky.“
- zvažování empirických, systémových, kontextových a hodnotových argumentů vůbec neproběhlo
- Namísto toho nastupuje ad hoc poměrování
 - skutkové okolnosti hrají rozhodující roli
 - chybí obecná „vážící formule“
- Výrok = porušení svobody projevu
 - Není jasné, zda-li rozhodující pro výrok ÚS byla dichotomie skutkové tvrzení/hodnotový soud či status H. V. jako „osoby veřejně činné“

Právo na majetek v. právo na majetek

- kauza *Výstavba rodinného domu* (I. ÚS 353/04)
- třístupňový test poměřování
 1. ÚS rozpoznal, která základní práva jsou ve hře
 - Klientovo legitimní očekávání nabytí majetku (předmětného rodinného domu) plněním ze smlouvy vs. právo developera na ochranu jeho majetku
 2. zachování obou práv zároveň nebylo možné
 3. obecný princip *pacta sunt servanda* svědčí klientovi
 - „Bylo by tedy v rozporu s obecnou ideou spravedlnosti, tj. s obecným ... principem *pacta sunt servanda* poskytovat nositeli takového vlastnického práva [tj. firmě A] ochranu na úkor toho [tj. stěžovatele], v jehož prospěch má být ze smlouvy (a ve skutečnosti již dávno mělo být) plněno tak, aby vlastnické právo svědčilo jemu samotnému.”

Omezení základních práv v EÚLP

5-stupňový test (čl. 10 EÚLP)

Čl. 10 EÚLP50

- Čl. 10(1): „Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu **zastávat názory a přijímat a rozšiřovat** informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.”
- Čl. 10(2): „Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.”

Pětistupňový test ESLP

1. spadá daný případ pod rozsah čl.10 Úmluvy?
 - NE = právo na informace (*Guerra a další proti Itálii*) – posuzováno podle čl. 8 (již neplatí)
 - NE = rasově motivované útoky (viz čl. 17)
2. šlo o zásah do lidských práv stěžovatele?
3. bylo toto omezení stanoveno zákony?
 - pokrývá nejen zákony v pravém slova smyslu, ale i řadu dalších norem např. ustálenou judikaturu domácích soudů
 - zkoumá „kvalitu“ zákona
 - norma musí být dostupná, dostatečně přesná a (její aplikace) předvídatelná
4. sleduje toto omezení legitimní cíl?
 - např. národní bezpečnost, ochranu zdraví atd.
5. je toto omezení „nezbytné v demokratické společnosti“? ≈ test proporcionality/racionality u ÚS

Rozsah čl. 10 EÚLP - Právo na přístup k informacím I.

- *Guerra a další proti Itálii*, 19. 2. 1998, č. 14967/89, § 53

„Soud opakuje, že svoboda přijímat informace zakotvená v odstavci 2 článku 10 Úmluvy ‘v podstatě zakazuje vládě, aby bránila osobě přijímat informace, které mu chtějí nebo mohou chtít ostatní sdělit’ (Leander proti Švédsku, 26. 3. 1987, § 74). Tato svoboda nemůže být vykládána tak, že zakládá, v okolnostech jako je projednávaný případ, pozitivní závazek státu shromažďovat a šířit informace z vlastního podnětu”

Rozsah čl. 10 EÚLP - Právo na přístup k informacím II.

- *Sdružení Jihočeské matky proti České republice*, 10. 7. 2006, č. 19101/03 (nahlédnutí do projektu a požární zprávy budovy pomocných radioaktivních provozů Jaderné elektrárny Temelín)

„Soud konstatuje, že rozhodnutí vydaná státními orgány České republiky jsou obšírně odůvodněna a nemohou být považována za svévolná. Poznává, že skutkové okolnosti případu se zjevně odlišují od případů týkajících se omezení svobody tisku, ve kterých mnohokrát uznal existenci práva veřejnosti přijímat informace. Tento případ se však týká přístupu k informacím týkajícím se jaderné elektrárny, která je velmi složitým zařízením vyžadujícím zvýšenou úroveň bezpečnosti [...]. Soud má za to, že článek 10 Úmluvy nemůže být interpretován tak, že zaručuje absolutní právo na přístup ke všem technickým detailům týkajícím se výstavby elektrárny, neboť narozdíl od informací vztahujících se k jejímu vlivu na životní prostředí, takové informace se nemohou dotýkat obecného zájmu. (...)”

Rozsah čl. 10 EÚLP - Právo na přístup k informacím III.

- *Sdružení Jihočeské matky proti České republice*, 10. 7. 2006, č. 19101/03

„Není také možné odmítnout argument státních orgánů o nutnosti chránit smluvní závazky a obchodní tajemství, kterých se dovolával stavitel elektrárny, a zajistit bezpečnost zařízení proti útoku zvenčí.

Jestliže výkon práva přijímat informace může znamenat újmu právům jiných, veřejné bezpečnosti nebo zdraví, rozsah práva na přístup k předmětným informacím je omezen ustanovením odstavce druhého článku 10.[] Ze spisu vyplývá, že národní orgány interpretovaly podmínku „odůvodněnosti“ uvedenou v § 133 stavebního zákona[] ve světle omezení zmíněných ve výše uvedeném ustanovení Úmluvy. (...)

Za daných okolností a vzhledem k prostoru k uvážení ponechanému státům není tudíž možné tvrdit, že zásah do práva stěžovatelského sdružení přijímat informace byl nepřiměřený sledovaným cílům.“

Rozsah čl. 10 EÚLP - Právo na přístup k informacím IV.

- *Társaság a Szabadságjogokért proti Maďarsku*, 14. 4. 2009, č. 37374/05, § 27 (přístup k ústavní stížnosti)

„27. Z pohledu zájmů chráněných čl. 10 Úmluvy nemůže zákon dovolovat arbitrární omezení, která se mohou stát formou nepřímé cenzury, pokud státní orgány vytvoří překážky sběru informací. Například posledně zmíněná činnost je zásadním přípravným krokem v novinářské činnosti a je inherentní, chráněnou částí svobody tisku (viz *Dammann proti Švýcarsku*).“

Rozsah čl. 10 EÚLP - Právo na přístup k informacím V.

- *Kenedi proti Maďarsku*, 26. 5. 2009, č. 31475/05, § 43 (přístup k vědeckým mat.)

„Soud poznamenává, že vláda uznala, že došlo k zásahu do stěžovatelova práva na svobodu projevu. Soud zdůrazňuje, že mít přístup k originálním zdrojům pro legitimní historický výzkum materiálům je základní složkou práva na svobodu projevu (...).

Zásah do stěžovatelova práva na svobodu projevu bude v rozporu s čl. 10 Úmluvy, pokud nesplní kritéria uvedená v čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Proto musí být rozhodnuto, zda byl zásah předvídan zákonem, zda sledoval jeden nebo více legitimních cílů uvedených v tomto odstavci a zda bylo nezbytné v demokratické společnosti těchto cílů dosahovat.”

Existence „zásahu“

- *Társaság a Szabadságjogokért proti Maďarsku*, 14. 4. 2009, č. 37374/05, § 28 (přístup k ústavní stížnosti)

„28. Předmětem sporu byla v daném případě ústavnost trestní legislativy týkající se drogových trestných činů. (...). Soud tudíž má za to, že stěžovatel byl zainteresován na legitimním sběru informací o záležitosti veřejného významu. Soud má za to, že státní orgány narušily přípravné stádium tohoto procesu tím, že mu vytvořili administrativní překážku. Monopol na informace, který požíval Ústavní soud, tak představoval formu cenzury. Navíc v situaci, kdy cílem stěžovatele bylo sdělit veřejnosti informace obsažené v inkriminované ústavní stížnosti a tím přispět k veřejné diskusi týkající se úpravy drogově zaměřených trestných činů, bylo jeho právo obdržet informace zjevně porušeno.“

Princip legality I.

- v rámci testu legality je ESLP oprávněn posuzovat nejen soulad zásahu do svobody projevu s vnitrostátním právem, ale i kvalitu vnitrostátního práva – tj. jeho dostupnost, předvídatelnost a absenci svévole (*Lupsa proti Rumunsku*, 8. 6. 2006, č. 10337/04, § 55; *Kaya proti Rumunsku*, 12. 10. 2006, č. 33970/05, § 55).
- spojení „v souladu se zákonem“ odkazuje na vnitrostátní právo. Pokud tedy vnitrostátní právo stanoví vyšší standard než čl. 1 Protokolu č. 7, musí být dodržen tento vyšší standard (*Bolat proti Rusku*, 5. 10. 2006, č. 14139/03, § 82).

Princip legality II.

- *Kenedi proti Maďarsku*, 26. 5. 2009, č. 31475/05, § 44 (přístup k vědeckým mat.)

„44. Soud znovu zdůrazňuje, že sousloví “které stanoví zákon” uvedené v druhém odstavci čl. 10 Úmluvy odkazují na ten samý koncept zákonnosti, na který Úmluva odkazuje všude jinde používajíc stejných nebo podobných výrazů, jako například “v souladu se zákonem”, které je užito v čl. 11 odst. 2 Úmluvy. Koncept zákonnosti v Úmluvě znamená nejen soulad s vnitrostátní právní úpravou, ale zároveň implicitně obsahuje kvalitativní požadavky na domácí právo, které by mělo být předvídatelné a prosté libovůle (Rekvényi proto Maďarsku).”

Princip legality III.

- *Kenedi proti Maďarsku*, 26. 5. 2009, č. 31475/05, § 45 (přístup k vědeckým mat.)

„45. Soud poznamenává, že ve prospěch stěžovatele bylo vydáno soudní rozhodnutí, které mu garantovalo přístup k předmětným materiálům (viz odst. 10). Spor se po té vedl o rozsah tohoto přístupu. V souladu s původním rozhodnutím Nejvyššího soudu soudy v navazujících řízeních o výkonu rozhodnutí a o uložení sankce ministerstvu rozhodovaly ve prospěch stěžovatele. Za těchto okolností proto nelze než konstatovat, že zatvrzelá neochota vnitrostátních orgánů uposlechnout příkazu k provedení výkonu rozhodnutí, byla porušením vnitrostátních předpisů a rovnala se svévoli. Obstrukční charakter tohoto chování lze vyčíst i z toho, že Soud shledal porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy (viz odst. 39) spočívající v nepřiměřené délce řízení. Dle názoru Soudu nelze takové zneužití moci ze strany úřadů nazvat opatřením „stanoveným zákonem“.“

Shrnutí principu legality

- 81. Soud připomíná svoji konstantní judikaturu, podle níž spojení „stanoví zákon“ a „v souladu se zákonem“ [nacházející se] v čl. 8-11 Úmluvy nevyžadují pouze to, aby sporné opatření mělo svůj základ ve vnitrostátním právu, nýbrž dotýká se i kvality samotného dotčeného právního předpisu. Právo má být dostatečně přístupné a předvídatelné, tj. formulováno s dostatečnou přesností, aby jednotlivci umožňovalo – v případě potřeby s příslušnou pomocí – usměrňovat své jednání. [*Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku*]

Shrnutí principu legality

- 82. Aby vnitrostátní právo naplňovalo tyto požadavky, musí poskytovat dostatečné záruky proti svévolným zásahům veřejné moci do práv zaručených Úmluvou. V případech dotýkajících se základních práv by bylo v rozporu s vládou práva, která je jedním z principů demokratické společnosti obsažených v Úmluvě, pokud by diskrece přiznaná moci výkonné byla bezbřehá. Z toho plyne, že právo musí dostatečně jasně definovat rozsah diskrece svěřené relevantním orgánům a způsob výkonu této diskreční pravomoci (...). [*Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku*]

Shrnutí principu legality

- 83. Dále pokud jde o spojení „stanoví zákon“ a „v souladu se zákonem“ vyskytující se v člancích 8-11 Úmluvy, Soud připomíná, že pojem „zákon“ [resp. pojem „právo“] vnímá ve smyslu „materiálním“ a nikoli „formálním“; zahrnuje sem „psané právo“ obsahující jak podzákonné právní předpisy, tak i vyhlášky přijaté profesními komorami v rámci jejich samosprávné působnosti, kterou jim svěřil zákonodárce, a „nepsané právo.“ „Zákon“ [resp. „právo“] je třeba chápat jako psaný text i jako „soudcovské právo“. Stručně řečeno, „zákonem“ [resp. „právem“] se rozumí platné a účinné ustanovení [právního předpisu], tak jak je vykládají příslušné soudy (...). [*Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemsku*]

Princip legitimacy I.

- Legitimní cíle u čl. 10(2) EÚLP (12)
 - národní bezpečnost
 - územní celistvost
 - veřejná bezpečnost
 - předcházení nepokojům
 - předcházení zločinnosti
 - ochrana zdraví
 - ochrana morálky
 - ochrany pověsti
 - ochrana práv jiných
 - zabránění úniku důvěrných informací
 - zachování autority soudní moci
 - zachování nestrannosti soudní moci

Princip legitimacy II.

- *Elli Poluhas Dodsbo proti Švédsku*, 17. 1. 2006, č. 61564/00 (4:3)
- právo stěžovatelky na přemístění ostatků vs. veřejný zájem společnosti na respektování posvátnosti místa posledního odpočinku
- je „nutnost respektovat posvátnost místa posledního odpočinku zesnulého“ legitimním cílem?
 - urna s ostatky by byla přemístěna z jednoho posvátného místa do jiného
 - nehrozil ani žádný konflikt mezi příbuznými pozůstalého, neboť všichni s přemístěním souhlasili.

„Nezbytnost v demokratické společnosti“ I.

- Omezení svobody projevu musí být vyžadováno tzv. naléhavou společenskou potřebou (*pressing social need*)
 1. zásah ve světle daného případu jako celku musí přiměřený sledovanému legitimnímu účelu
 2. důvody uvedené národními orgány na jeho ospravedlnění musí být relevantní a dostatečné
- doktrína „margin of appreciation“ (prostor pro vlastní uvážení)

„Nezbytnost v demokratické společnosti“ II.

• Faktory při posuzování nezbytnosti (vyhoštění)

„57. I když článek 8 Úmluvy neobsahuje absolutní právo pro jakoukoli kategorii cizinců nebýt vyhoštěn, judikatura Soudu zřetelně ukazuje, že existují okolnosti, za kterých vyhoštění cizince vyvolává porušení tohoto ustanovení [...] Soud vypracoval relevantní kritéria pro posouzení, zda vyhoštění je opatřením nezbytným v demokratické společnosti a přiměřeným sledovanému účelu [...]:

- povaha a závažnost trestného činu spáchaného stěžovatelem;
- délka stěžovatelova pobytu v zemi, z níž má být vyhoštěn;
- doba, jež uplynula od spáchání trestného činu, a stěžovatelovo chování v průběhu této doby;
- státní příslušnost zúčastněných osob;
- stěžovatelova rodinná situace, např. doba trvání manželství a jiné faktory vyjadřující efektivnost rodinného života páru;
- zda manžel věděl o trestném činu v době, kdy vstupoval do rodinného svazku;
- zda jsou z manželství děti, a případně jejich věk;
- závažnost problémů, do nichž by se manžel pravděpodobně dostal v zemi, kam má být stěžovatel vyhoštěn.

58. Soud by rád výslovně zmínil dvě kritéria, která již mohou být implicitně obsažena ve [výše zmíněných] kritériích [...]:

- nejvyšší zájem a blaho dítěte, zejména závažnost obtíží, na které by pravděpodobně některé ze stěžovatelových dětí narazilo v zemi, do které má být stěžovatel vyhoštěn;
- pevnost sociálních, kulturních a rodinných vazeb s hostitelskou zemí a se zemí, kam má být stěžovatel vyhoštěn“. [*Üner proti Nizozemsku*, rozsudek VS, 18. 10. 2006, č. 46410/99, § 57-58]

Kritéria pro *margin of appreciation* obecně

1. Společný konsensus
 - a) Právní konsensus
 - b) Expertní konsensus
 - c) Evropský veřejný konsensus
2. Povaha dotčeného práva
3. Závažnost zásahu
4. Jaký cíl veřejná moc sleduje?
5. Politický kontext sporu
6. Jedná se o pozitivní závazek státu?
7. Dotýká se spor samotné povahy demokratické společnosti?

Tzv. test esence a ostatní modality

Test esence I.

- Co to znamená?
 - Méně intenzivní přezkum (teoreticky)
- Kdy ESLP aplikuje tzv. test esence?
 1. Právo na svobodné volby (P1-3)
 - Imanentní omezení (viz dále)
 2. Právo uzavřít manželství (čl. 12)
 3. Právo na přístup k soudu (čl. 6-1)

Test esence II.

- Právo uzavřít manželství (čl. 12)
 - „Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“
 - Chybí zmínka o „nezbytnosti v demokratické společnosti“
 - Chybí seznam legitimních cílů

Test esence III.

- Právo uzavřít manželství (čl. 12)
 - vnitrostátní zákony „nesmí omezit nebo zredukovat právo [zakotvené v čl. 12 EÚLP] takovým způsobem nebo do takové míry, že to ohrožuje samotnou podstatu tohoto práva“ [*Rees proti Spojenému království*, § 50; či *Schalk a Kopf proti Rakousku*, rozsudek, 24. 6. 2010, č. 30141/04, § 49]

Test esence IV.

- Právo uzavřít manželství (čl. 12)
 - „[ESLP] nebude při posuzování věci podle čl. 12 EÚLP aplikovat testy ‚nezbytnosti‘ a ‚naléhavé společenské potřeby‘, které se používají u čl. 8 Úmluvy, nýbrž bude posuzovat, zda s ohledem na prostor států pro vlastní uvážení, byl daný zásah arbitrární nebo nepřiměřený“ [*Frasik proti Polsku*, § 90 in fine, citace vynechány]

Test esence IV.

- 5-stupňový test vs. test esence
 - ze standardního pětistupňového testu u čl. 8-11 EÚLP se u čl. 12 EÚLP použijí pouze první tři kroky (rozsah práva, existence zásahu a test legality), zatímco následující dva kroky (test legitimacy a test nezbytnosti) jsou nahrazeny testem esence
 - Obdobně se postupuje u P1-3 a čl. 6(1)
 - V praxi gravitační efekt směrem ke standardnímu 5-stupňovému testu

Ostatní modality

- Modifikované limitační klauzule (oproti čl. 8-11)
 - Čl. 6(1), P1-1, P4-2(4), P7-1, P7-5
 - Chybí spojení „stanovena zákony“, či „nezbytné v demokratické společnosti“ či jiné legitimní cíle atd.
- Gravitační efekt směrem ke standardnímu 5-stupňovému testu

Omezení společná pro vícero práv

Čl. 16 EÚLP50: Omezení politické činnosti cizinců

- Čl.16 (Omezení politické činnosti cizinců)
 - „Nic v člancích 10, 11 a 14 nemůže být považováno za bránící Vysokým smluvním stranám uvalit omezení na politickou činnost cizinců.“
 - Piermont proti Francii

Čl. 17 EÚLP50: Zákaz zneužití práv

- Čl.17 (Zákaz zneužití práv)

– „Nic v této Úmluvě nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo na omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví.“

– Norwood proti UK, Ivanov proti Rusku

Čl. 18 EÚLP50: Ohraničení možnosti omezení práv

- Čl.18 EÚLP

- „Omezení, jež tato Úmluva připouští pro uvedená práva a svobody, nesmí být využívána k jinému účelu než k tomu, pro který byla určena.“

- Khodorkovskiy proti Rusku

Imanentní omezení

Imanentní omezení - typologie

- 4 druhy

1. Implicitní omezení v užším slova smyslu
2. Omezení plynoucí z kolize práv
3. Omezení plynoucí z principu dělby moci
4. Omezení plynoucí z MPV

X

tzv. „nepřímá omezení“

- čl. 19(1) LZPS: „Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno“
- čl. 11(1) EÚLP: „právo na svobodu pokojného shromažďování“

Implicitní omezení v užším slova smyslu I.

- Omezení implicitně „zabudována“ v daném právu
 - „implied limitations“, „inherent limitations“
- Raná praxe EKLP
 - omezení korespondence vězňů je implicitní součástí trestu odnětí svobody (*K. H. C. proti Spojenému království*, rozhodnutí EKLP)
 - Tato doktrína odmítnuta ESLP
- 2 druhy
 1. Implicitní omezení nekvalifikovaných práv
 2. Implicitní omezení kvalifikovaných práv

Implicitní omezení v užším slova smyslu II.

- Test esence u práva na svobodné volby (P1-3)
 - Specifické znění
 - P1-3: „Vysoké smluvní strany se zavazují konat v rozumných intervalech svobodné volby s tajným hlasováním za podmínek, které zajistí svobodné vyjádření názorů lidu při volbě zákonodárného sboru.”
- => test esence

Implicitní omezení v užším slova smyslu III.

- Test esence u práva na svobodné volby (P1-3)

“(iii) Koncept „implicitních omezení“ v čl. 3 Protokolu č. 1 má zásadní význam pro určení relevance cílů sledovaných omezeními práv chráněných tímto článkem. Vzhledem k tomu, že článek 3 [na rozdíl od článků 8-11 EÚLP] neobsahuje konkrétní seznam „legitimních cílů“ [...], smluvní strany tak mohou při ospravedlňování omezení [práva na svobodné volby] spoléhat na cíl, který se nenachází na [...] seznamu [legitimních cílů v člancích 8-11 EÚLP], za předpokladu, že [s přihlédnutím] ke konkrétním okolnostem daného případu je prokázána kompatibilita tohoto cíle s principem vlády práva a s obecnými účely Úmluvy. [Absence limitační klauzule] rovněž znamená, že Soud neaplikuje tradiční testy „nezbytnosti“ a „naléhavé společenské potřeby“, které se používají u článků 8-11. Při posuzování souladu s čl. 3 Protokolu č. 1 se Soud zaměřuje zejména na dvě kritéria: zda došlo ke svévoli či [dané opatření] postrádá přiměřenost a zda dotčené omezení zasahuje do svobodného vyjádření názorů lidu.”

[*Yumak a Sadak proti Turecku*, rozsudek velkého senátu, § 109(iii)]

Implicitní omezení v užším slova smyslu IV.

- Test esence u práva na svobodné volby (P1-3)

“(iv) Soudu však přináleží v poslední instanci rozhodnout o tom, zda požadavky článku 3 Protokolu č. 1 byly naplněny. [Soud] se musí ubezpečit, že ony podmínky neomezují zmíněná práva do té míry, že by zasahovaly do samotné jejich podstaty a zbavovaly je jejich účinnosti, dále že sledují legitimní cíl a že použité prostředky se nejeví být nepřiměřené Tyto podmínky obzvláště nesmějí zmařit „svobodné vyjádření názorů lidu při volbě zákonodárného sboru“ – jinými slovy, musí odrážet zájem, anebo nejít proti němu, na zachování integrity a účinnosti volební procedury, která má za cíl identifikaci vůle lidu skrze všeobecné volební právo Jakýkoliv odklon od principu všeobecného volebního práva s sebou nese riziko podkopání demokratické validity takto zvoleného zákonodárného sboru i zákonů, které [tento sbor] vyhlásí”

[*Yumak a Sadak proti Turecku*, rozsudek velkého senátu, § 109(iv)]

Omezení plynoucí z kolize práv I.

- Příklady z judikatury I.

1. Svoboda projevu vs. právo na osobní čest (*Pedersen a Baadsgard proti Dánsku*)
2. Svoboda projevu vs. právo na soukromý život (*Hachette Filipacchi Associés proti Francii*)
3. Svoboda projevu vs. právo na rodinný život (*Juppala proti Finsku*)
4. Svoboda projevu vs. náboženská svoboda (*I. A. proti Turecku*)
5. Svoboda projevu vs. integrita voleb (*Bowman proti Spojenému království*)
6. Svoboda projevu vs. nestranný soud (*Worm proti Rakousku*)

Omezení plynoucí z kolize práv II.

- Příklady z judikatury II

1. rovnost zbraní vs. právo na projednání věci v přiměřené lhůtě [*Wynen proti Belgii*]
2. právo vyslyšet svědky vs. právo mlčet [*Luca proti Itálii*].
3. svoboda shromažďování vs. svoboda shromažďování [*Öllinger proti Rakousku*, § 48; či *Alekseyev proti Rusku*, § 75]
4. práva na soukromý život partnerů při *in vitro* fertilizaci [srov. *Evans proti Spojenému království*, § 73].

Omezení plynoucí z kolize práv III.

- Univerzální algoritmus ESLP?
 - Není!
 - Viz judikatura k jednotlivým LP
 - Svoboda projevu vs. osobnostní práva
 - 6 faktorů: (1) zda jde o příspěvek k debatě sledující veřejný zájem; (2) jak známá je dotčená osoba a co je předmětem reportáže; (3) předchozí jednání dotčené osoby; (4) způsob získání informace a její pravdivost; (5) obsah, forma důsledky zveřejnění; a (6) přísnost uložení sankce [*Axel Springer AG proti Německu č. 2*, VS, 7.2.2012, č. 40660/08; srov. rovněž *Von Hannover proti Německu č. 2*, rozsudek VS, 7.2.2012, č. 40660/08, §104-113]

Omezení plynoucí z kolize práv IV.

- Typologie kolizí v abstraktní podobě
 - kvalifikované právo vs. kvalifikované právo
 - svoboda projevu vs. osobnostní práva (podle EÚLP)
 - kvalifikované právo vs. nekvalifikované právo
 - svoboda projevu vs. právo na nestranný soud
 - nekvalifikované právo vs. nekvalifikované právo
 - rovnost zbraní vs. právo na projednání věci v přiměřené lhůtě
 - absolutní právo vs. absolutní právo???
 - právo nebýt mučen vs. právo nebýt vystaven nelidskému zacházení [*Gäfgen proti Německu*, VS, 1. 6. 2010, č. 22978/05, § 107]

Omezení plynoucí z principu dělby moci

- Princip dělby moci může být legitimním důvodem pro omezení práv zakotvených v Úmluvě [srov. např. *A. proti Spojenému království*, § 76-77; či *Kart proti Turecku*, rozsudek velkého senátu, § 81]
 - parlamentní imunita vs. právo na přístup k soudu
- Blíže viz *Kosař, D.*, Policing Separation of Powers: A New Role for the European Court of Human Rights? *European Constitutional Law Review*, (2012) Vol. 8, Issue 1, pp. 33-62.

Omezení plynoucí z MPV I.

- ESLP akceptoval, že dodržení závazků plynoucích z mezinárodního obyčejového práva může sloužit jako legitimní důvod pro omezení práva jednotlivce na přístup k soudu
- srov. *Al-Adsani proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu, 21. 11. 2001, č. 35763/97, § 56-67; *Fogarty proti Spojenému království*, rozsudek velkého senátu, 21. 11. 2001, č. 37112/97, § 36-39; a *McElhinney proti Irsku*, rozsudek velkého senátu, 21. 11. 2001, č. 31253/96, § 37-40

Omezení plynoucí z MPV II.

- V budoucnu hrozí i kolize s čl. 103 Charty OSN, který dokonce výslovně stanoví, že „[v] případě rozporu mezi závazky členů Organizace podle této Charty a jejich závazky podle kterékoli jiné mezinárodní dohody, mají přednost závazky podle této Charty“ [viz *Al-Jedda proti Spojenému království*, rozsudek VS, 7.7.2011, č.27021/08, § 48-58].
- ESLP se však této kolizi pomocí hodně sporného výkladu Charty OSN zatím úspěšně vyhýbá [*Al-Jedda proti Spojenému království*, § 101-103; srov. rovněž *Bosphorus Airways proti Irsku*, § 145]

Omezení základních práv v judikatuře Soudního dvora

Omezení ZP v judikatuře Soudního dvora

- C-92/09 - Volker und Markus Schecke a Eifert

– „zásada proporcionality, která je součástí obecných zásad práva Unie, vyžaduje, aby prostředky zavedené aktem Unie byly způsobilé k uskutečnění sledovaného cíle a nepřekračovaly meze toho, co je k dosažení tohoto cíle nezbytné“ (§ 74)

– Co chybí?

– Viz Bobek in Common Market Law Review, Vol. 48, No. 6, 2011

Opakování

Testy

- **Třístupňový test proporcionality (ÚS)**
- **Test racionality (ÚS)**
- **Standardní pětistupňový test (ESLP)**
- **Imanentní omezení**

Děkuji za pozornost a přeji
příjemný zbytek dne!

David Kosař, PrF MU & NSS

david.kosar@law.muni.cz

david.kosar@nssoud.cz